

Etický kódex ÚVSK SAV

Etický kódex je vytvorený v súlade s etickými princípmi WMA Declaration of Helsinki, ako aj etickým kódexom Americkej psychologickéj asociácie.

Všeobecné etické princípy:

1. Integrita: Správať sa v súlade s etickými zásadami a konať v dobrej viere, intelektuálnej úprimnosti a čestnosti.
2. Zodpovednosť: Prevziať zodpovednosť za svoje činy, rozhodnutia a ich následky.
3. Nezávislosť a nestrannosť: Správať sa v súlade so záujmami SAV a zabezpečiť, aby osobné názory a presvedčenie neohrozovali etické zásady, úradné povinnosti alebo záujmy SAV.
4. Úcta: Rešpektovať dôstojnosť, hodnotu, rovnosť, rozmanitosť a súkromie všetkých osôb.
5. Profesionálny záväzok: Preukázať vysokú úroveň profesionality a lojality k organizácii - SAV, jej mandátu a cieľom.

Za neetické konanie výskumníka možno označiť predovšetkým:

- vymyslené a/alebo sfaľšované výskumné dáta alebo výsledky;
- plagiátorstvo;
- zavádzanie ohľadom záujmu, kvalifikácie a skúseností, neuvedenie spoluautorského či iného podielu jednotlivcov, organizácii, či grantovej podpory na danom výstupe;
- nenáležité nárokovanie si autorstva;
- nepriznaná duplikácia publikácie;
- neriadenie sa predpismi a návodmi ochrany ľudských subjektov, komunít alebo verejnosti;

- nedostatočná ochrana alebo zneužitie či odhalenie dôverných alebo chránených informácií alebo zneužitie intelektuálneho vlastníctva;
- chybné alebo zavádzajúce reportovanie výskumného zistenia.

Štandardy a návody pre posúdenie výskumného projektu s ľudskými účastníkmi

1. Vedecký dizajn a realizácia štúdie

Výskum je eticky prijateľný, iba ak sa opiera o validné vedecké metódy. Výskum, ktorý nie je vedecky validný, vystavuje účastníkov výskumu alebo ich komunity rizikám poškodenia bez akejkoľvek možnosti úžitku. Etické posúdenie by malo preskúmať etické dôsledky zvoleného plánu alebo stratégie výskumu, kvalifikáciu výskumného/ých pracovníka/ov, primeranosť opatrení prijatých na monitorovanie a audit, ako aj primeranosť miesta štúdie (napr. dostupnosť kvalifikovaného personálu a vhodnosť infraštruktúry).

2. Riziká a potenciálne benefity

V eticky prijateľnom výskume by mali byť riziká minimalizované (prevenciou potenciálnych škôd, ako aj minimalizáciou ich negatívnych dopadov, ak by nastali) a mali by byť primerané vo vzťahu k potenciálnym prínosom štúdie. Povaha rizík sa môže líšiť podľa typu výskumu, ktorý sa má vykonať. Riziká sa môžu vyskytnúť v rôznych dimenziách (napr. fyzickej, sociálnej, finančnej alebo psychologickej), pričom všetky si vyžadujú seriózne zváženie. K poškodeniu môže dôjsť buď na individuálnej úrovni, na úrovni rodiny alebo populácie. Účastníci výskumu by mali byť oboznámení s možnými rizikami spojenými s participáciou na výskume. Zároveň by im mal byť poskytnutý kontakt na osobu, na ktorú sa môžu v prípade potreby obrátiť. Po konci výskumu by mal byť účastníkom poskytnutý debriefing.

3. Výber výskumnej vzorky a verbovanie účastníkov výskumu

Eticky prijateľný výskum zaručuje, že žiadna skupina alebo trieda osôb nie je zaťažená viac ako iné pri účasti na výskume. Podobne by žiadna skupina nemala byť zbavená spravodlivého podielu na výhodách výskumu; tieto výhody zahŕňajú priame výhody účasti (ak existujú), ako aj nové poznatky, ktoré má výskum priniesť. Teda jednou z otázok, ktoré je potrebné preskúmať pri etike výskumu, je to, či populácia, ktorá bude niesť riziká účasti na výskume, bude mať úžitok z poznatkov získaných z neho. Eticky prijateľný výskum okrem toho zahŕňa náborové stratégie, ktoré sú vyvážené a objektívne popisujú účel výskumu, riziká a potenciálne prínosy účasti na výskume a ďalšie relevantné podrobnosti.

4. Stimuly, finančné výhody a finančné náklady

Považuje sa za eticky prijateľné a vhodné uhradiť jednotlivcom všetky náklady spojené s účasťou na výskume vrátane dopravy, starostlivosti o deti alebo straty mzdy. Z etického hľadiska je tiež prijateľné kompenzovať účastníkom ich čas. Platby by však nemali byť také vysoké, aby motivovali potenciálnych účastníkov k súhlasu s účasťou na výskume bez dôkladného posúdenia alebo porozumenia výskumu.

5. Ochrana súkromia účastníkov výskumu a dôvernosť informácií

Narušenie súkromia a dôvernosti údajov je voči účastníkom neúctivé a môže viesť k pocitom straty kontroly alebo rozpakov, ako aj ku konkrétnym škodám, ako je sociálna stigma, odmietanie zo strany rodín alebo spoločenstiev alebo k stratám príležitostí, ako je zamestnanie alebo bývanie. Pri etickom posúdení by sa preto mali preskúmať preventívne opatrenia prijaté na zabezpečenie súkromia a dôvernosti účastníkov, predovšetkým anonymizovať dáta a iné záznamy, informované súhlasy skladovať na bezpečnom mieste oddelene od dát. Riešitelia projektu budú publikovať kompletne anonymizované dáta ako doplňujúci materiál k článku v časopise, ak ich bude vybraný časopis vyžadovať.

6. Informovaný súhlas

Etickým základom informovaného súhlasu je zásada rešpektovania osôb. Kompetentní jednotlivci majú právo slobodne si zvoliť, či sa zúčastnia na výskume, kedykoľvek z neho odísť a prijímať rozhodnutia na základe primeraného pochopenia toho, čo výskum obnáša. Rozhodnutia za deti alebo dospelých, ktorí nemajú mentálne schopnosti poskytnúť informovaný súhlas, by mal prijímať oprávnený zástupca s rozhodovacou právomocou. Etická kontrola by mala preskúmať proces zabezpečenia informovaného súhlasu, ako aj poskytnuté informácie. Upustenie od požiadavky informovaného súhlasu je prijateľné, iba ak je to v súlade s medzinárodnými usmerneniami a národnými normami. Aj keď je informovaný súhlas s výskumom dôležitý, skutočnosť, že účastník alebo oprávnený zástupca je ochotný súhlasiť s výskumom, sama o sebe neznamena, že výskum je eticky prijateľný.

7. Úvahy o komunite

Výskum má dopad nielen na zúčastnených jednotlivcov, ale aj na komunity, v ktorých sa výskum realizuje a/alebo s ktorými sa zistenia môžu spájať. Povinnosti rešpektovať a chrániť komunity treba preskúmať v rámci etického posúdenia a čo najviac, ako je to možné, zamerať sa na minimalizáciu negatívnych účinkov na komunity, ako je stigma alebo vyčerpanie miestnych kapacít a ak je to dôležité, podporovať pozitívne účinky na komunity. Vedci by sa mali aktívne angažovať v komunitách pri rozhodovaní o koncepcii a uskutočňovaní výskumu (vrátane procesu informovaného súhlasu), pričom by mali byť citliví a rešpektovať kultúrne, tradičné a náboženské praktiky komunít.

Tento etický kódex bol schválený Etickou komisiou ÚVSK SAV dňa 03.11.2020.